No. 731. 1849.

DE TIJD.

NOORD-HOLLANDSCHE COURANT.

Dieu et mon droit.

Deze COURANT verschijnt te AMSTERDAM, Dagelijks, behalve des Zondags. Het abonnement voor 3 maanden is ƒ 4,50; voor de buitensteden ƒ 5,50; franco door het geheele Rijk.
Brieven, Gelden, enz. FRANCO te adresseren aan het Bureau dezer COURANT.

DINGSDAG, 11 SEPTEMBER.

Advertentien van *Zes* regels en daar beneden worden voor ƒ 1,00 geplaatst; meer dan *Zes* regels tegen 15 cents per regel. — Voor alle advertentien wordt bovendien 35 cents zegelregt betaald. Voor groote letters betaalt men naar de plaatsruimte meer.

AMSTERDAM, 10 September.

De Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* en hare bemoeijingen met het lager Onderwijs.

IV.

WAT LAAT DE TOESTAND VAN HET LAGER ONDERWIJS HIER TE LANDE NOG TE WENSCHEN OVER? — EN WELKE MIDDELEN KUNNEN DOOR DE MAATSCHAPPIJ WORDEN AANGEWEND, OM DE MAATREGELEN OF VERORDENINGEN VAN HET BESTUUR TE DEZEN AANZIEN TE ONDERSTEUNEN?

Zeker, 't zijn twee hoogst gewigtige vragen, welke daar in het boek der Maatschappij voorgesteld en beantwoord worden.

Van tijd tot tijd, zegt haar bekroonde schrijver, de heer P K. Görlitz, en vooral in de laatste jaren (*nu bijna dag aan dag*, had hij er wel mogen bijvoegen), heeft het niet ontbroken aan velerlei bedenkingen en aanmerkingen op de grondslagen, den geest, de strekking of de inrigting van ons Openbaar onderwijs; aan betwijfeling en miskenning of loochening van de vruchten, welke men er van verwacht, of welke men zich geregtigd achtte er van te eischen. Hij achtte het tot het doel (begrijpt gij, *tot het* DOEL) zijner proeve te behooren, de gezondheid en billijkheid van deze bedenkingen te onderzoeken, hetgeen er waar en valsch in moet gelegen zijn te schiften, om vervolgens aan te wijzen, wat er behoort afgesneden, gewijzigd of verbeterd en aangebragt te worden, opdat het lager onderwijs — natuurlijk altijd volgens zijne begrippen en wenschen — die volledigheid en inrigting verkrijge, die het als eene maatschappelijke instelling moet hebben, om met het STAATSDOEL overeen te stemmen, en tevens in de verstandelijke en zedelijke behoeften der verschillende staatsburgers (*hier Gereformeerden, Lutherschen, Katholijken, Israelieten, enz. enz.*) te voorzien. Dat onderzoek zal zich in twee deelen splitsen. In het eerste hebben wij te wachten eene (*uiterst beknopte onvolledige*) opgave van de voornaamste bedenkingen, die tegen de bestaande inrigting van het lager onderwijs zijn ingebragt, met *(eene uitvoerige)* bijvoeging van des schrijvers aanmerkingen of tegenbedenkingen, om in het tweede gedeelte *(wanneer die bedenkingen bestreden zyn)* op te geven, wat de tegenwoordige toestand — altijd naar zijne zienswijze — nog te wenschen overlaat, en door welke middelen dat wenschelijke zou kunnen verkregen worden.

Welke zyn alzoo de ingebragte bedenkingen tegen de inrigting en de strekking van het bestaande lager onderwys, die opgeheven moeten worden?

De voornaamste volgen hier. Wij laten met den schrijver de woordvoerders van twee geheel (?) verschillende rigtingen spreken. Die van de eerste zeggen:

„*Opvoeding* is de ontwikkeling des kinds naar verstand en „hart, waartoe in ruimeren zin, ook het *Onderwijs* behoort, „dat ieder voor zijnen maatschappelijken stand behoeft. Beiderlei ontwikkeling staan in zoo naauw verband, dat met „onderwijs en volksonderwijs noodzakelijk zedelijke vorming „en ontwikkeling moeten verbonden zijn. — Voor Christenen „is echter zoodanige ontwikkeling niet denkbaar zonder den „grondslag der christelijke leer, die derhalve in geene school „voor de Christelijke jeugd mag ontbreken. Maar uit dien „hoofde staat de school dan ook in onmiddellijk verband „met, en is, de geschiedenis bewijst het, eene dochter van de „Kerk, aan welke de leiding van het inwendige, de ziel van „het onderwijs, toekomt. De Kerk behoort derhalve dát toe„en opzigt, die leiding aan hare Dienaren, de Geestelijken, „toe te vertrouwen, zij heeft daartoe het regt; want aan hen „is ook het gebod gerigt: „Gaat heen en onderwijst alle vol„ken!" — De Staat mag zich alleen met het stoffelijke, het „uitwendige der school bemoeijen; met schoolfondsen en ge„bouwen, met leervormen en methoden, met uitgebreidheid „en omvang van het onderwijs; de Staat overtuige zich van „de zedelijkheid en bekwaamheid der onderwijzers, en bepale „zich overigens met aan de school, even als aan de Kerk, „bescherming te verleenen. — In een Staat, als de onze, „waar geen heerschende kerk, geen godsdienst van Staat is, „maar wel verschillende kerkgenootschappen, die alle voor „de wet gelijk staan, mag de Staat zich nog minder met het „godsdienstig onderwijs inlaten, door in de scholen voor alle „gezindten (gemengde) een stelsel van algemeene godsdienst„waarheden, door allen beleden, bij uitsluiting te doen on„derwijzen, in verband met de gewijde geschiedenis. Zoo„danig Christelijk, niet leerstellig onderwijs, historisch en „zedelijk zonder dogma, is eene zedekunde zonder wortel en „zonder vrucht, verwringing of verzwijging der waarheid; „zoodanig onderrigt zou niet Christelijk, maar Heidensch te „noemen zijn. — In zulk een' Staat behooren voor iedere gezindte „afzonderlijke scholen te zijn, — of in de gemengde school „(*waar de finantieele aangelegenheden niet toelaten zulke afzon„derlijke scholen daar te stellen, en de ouders hunne kinderen „liever zien bederven dan iets meer voor eene deugdelijke vor„ming opbrengen*) het onderwijs zich te bepalen tot lezen, schrij„ven, rekenen, en de elementen van wetenschappelijke ken„nis, zonder zich in te laten met de zedelijk-godsdienstige „vorming, waardoor het geweten van godsdienstige gemoede„ren zou gekrenkt worden; dewijl voor den een' het onder„wijs te Protestantsch, voor den anderen te Roomsch-Katho„lijk, enz. zal zijn. (1)"

Deze bedenkingen, wij erkennen het, zijn op het tegenwoordig bestaande stelsel van onderwijs hier te lande van *zydelingsche* toepassing. Daar waren echter andere te wederleggen geweest, die *duidelyker* en *krachtiger* spraken. Zoo drukt zich b. v. de Zeer Eerw. Hooggeleerde Heer F. J. van Vree, in zijnen *Tweeden brief aan den Hoogleeraar Matthys Siegenbeck*, aldus uit:

„Inderdaad, hoedanig is dat godsdienstige, hetwelk op de scholen aangetroffen wordt? Volgens de beschrijving, die gij er van gegeven hebt, is het niet christelijk godsdienstig, zoo als wij boven zagen: en volgens Art. 23 van het Reglement A, gevoegd bij de Wet van 1806, kan het niet christelijk godsdienstig zijn. Immers, geene godsdienstige leerstellingen mogen er onderwezen worden, dat beteekent: *geene godsdienstige waarheden*; want in de Godsdienst (ik meen de ware Godsdienst) is iedere leerstelling eene waarheid. Ik weet wel, dat reeds in 1806 de Secretaris van Staat voor de Binnenlandsche Zaken der Bataafsche Republiek, het verbod van leerstellig Godsdienstig Onderwijs op de scholen te geven, in eene circulaire aan de onderscheidene Kerkgenootschappen, beperkt heeft tot (zoo als Z. Exc. zich uitdrukt) *het Leerstellige der bijzondere Kerkgenootschappen*, en dat de mannen van het schoolwezen nog gewoon zijn, dit zoo uit te leggen. Maar, eilieve, Mijnheer! Wat blijft er van het leerstellige der Christelijke Godsdienst over, als men alles wegneemt, hetwelk in de belijdenis van een of ander Kerkgenootschap weggelaten wordt? Daar zijn er zoo vele! En het eene loochent al meer dan het andere! Maar daarenboven, wie kent de belijdenissen der Kerkgenootschappen? Is er niet een groot aantal van lieden onder de Protestanten, die van geene formulieren van leer meer hooren willen? Waar moet men dus ophouden met weglaten? Wat moet er van de christelijke leer over blijven? Eene schaduw, zonder wezentlijkheid! eene gedaante, zonder ligchaam! Algemeene uitdrukkingen, als God, Voorzienigheid, Godsdienst, Godsvrucht en dergelijke; terwijl de naam van Christus naauwelijks mag genoemd worden, omdat men over zijnen persoon, natuur en eigenschappen, zoo hemelsbreed verschilt; ziedaar waartoe men zich bepalen moet, maar waarmede men ook de schoolboeken en het gansche onderwijs opvult. Ter oorzake van dat zoogenaamd, maar inderdaad naamloos godsdienstige, blaast men nu de trompet, als om het volk bij elkander te lokken, en hetzelve in brommende grootspraak (het is sedert lang de gewoonte veler Nederlanders, zich en het hunne te bewierooken) het onderwijs op de scholen, ook omdat er de *godsdienstigheid* door bevorderd wordt, aan te prijzen. Maar waarin is die bevordering der godsdienstigheid gelegen? Welke is die godsdienst, die de kinderen leeren uitoefenen? (dit zal men toch onder godsdienstigheid verstaan moeten). Is het de godsdienst der Katholijken? of van die Protestanten, welke met ons ten opzigte veler leerstukken overeenstemmen? Maar de bron der godsdienstigheid, zoo als die door dezen begrepen wordt, is het geloof, dat geloof, waarvan op uwe scholen geen gewag gemaakt wordt. De beweegredenen tot godsdienstigheid, zoo als die door dat geloof voorgehouden worden, aan de kinderen mededeelen; die aan de lieve kleinen, naar mate hunner vatbaarheid, begrijpelijk maken, in het geheugen prenten, op het hart drukken; ziedaar wat wij bevordering van godsdienstigheid noemen zouden. Maar die godsdienst, welker oefening op de scholen aangeprezen wordt, wat is die? Schuil hier niet, mijnheer, achter woorden; noem geen algemeen christendom, gelijk gij algemeene indrukken van godsdienst hebt; den zin der woorden moeten wij hebben; de zaak willen wij zien, die er door beteekend wordt (2). Afwachtende, dat uw ijver voor den voortgang der verlichting ons daarmede bekend maakt, zullen wij intusschen zeggen, dat die godsdienst ons Christendom niet is; 't welk gij ons gereedelijk zult toegeven Wij zullen er bijvoegen, dat die godsdienst, zoo zij de bijzondere leerstukken des christendoms al niet loochenen mogte, echter in den geest der kinderen eene plaats zal beslaan, die aan het christendom alleen toekomt; dat die naamlooze godsdienst in hen ongemerkt het vermoeden zal doen geboren worden, dat zij godsdienstig kunnen zijn, zonder van de bijzondere leerstukken des christendoms veel werk te maken? Welk ander gevolg kan dit hebben, dan onverschilligheid jegens de christelijke geloofsleer? Voeg hier nu bij die overdrevene verdraagzaamheidsleer, volgens welke men de kinderen tracht te overreden, dat het nagenoeg op hetzelfde neerkomt, of men op deze of op gene wijze zijnen God dient: en dan vraag ik nog eens, wat kan van dat alles het gevolg zijn, dan onverschilligheid jegens de geloofsleer? jegens die geloofsleer vooral, welke aan eenig kerkgenootschap onderscheidenlijk eigen is?

„Het zij mij geoorloofd, Mijnheer, u hier het werk des Luikschen Bisschops te herinneren, en daaruit eene vrij lange aanhaling te doen, waarin wij te gelijk het (*door de monopolisten verzwegen*) oordeel van den heer COUSIN, den Franschen ijveraar voor het lager onderwijs, over het godsdienstige op onze scholen vinden zullen. In het vierde Hoofdstuk van zijn derde Deel spreekt de Hoogwaardige Schrijver aldus: bl. 398 en v.)

„„Indien men ergens als beginsel aannam, dat het doel van het Onderwijs is, het volk onverschillig jegens de godsdienst te maken, zou het gevolg daarvan moeten zijn, dat men in dat land de godsdienst uit het onderwijs moest bannen; dit is onbetwistbaar. Daarentegen, indien in eenig land de Wet duidelijk verklaart, dat het doel van het Onderwijs is, godsdienstige en zedelijke menschen te vormen, dan geraakt men, van hier uitgaande, blijkbaar en onvermijdelijk tot het gevolg, dat de godsdienst en zedeleer daar den grondslag van het Onderwijs moeten uitmaken.

„„Is in Nederland de zaak aldus gelegen?

„„Hooren wij den heer COUSIN:"

„(Het is misschien overtollig hier Art. 22 van het Reglement te herinneren: Alle schoolonderwijs zal zoodanig moeten worden ingerigt, dat...... de kinderen opgeleid worden tot alle maatschappelijke en christelijke deugden.)

„„In Duitschland en in de Protestantsche landen zoowel als in de Roomsche (1), zijn Kerk en School zeer naauw met elkander verbonden (2). *Op dat het eene christelijke school zoude zijn, heeft men er een christelyk onderwijs ingesteld, hetwelk door den onderwijzer zelven gegeven wordt, en niet slechts een christelijk onderwijs over het algemeen* (herinnert Gij U hierbij uwe *algemeene indrukken* van godsdienst niet), *wegens de beginselen van zedekunde, welke het bevat, maar een stellig christelijk onderwijs, zedekundig en leerstellig tevens, Protestant of Katholijk, volgens de belijdenis of communie der kinderen, welke deze school bezoeken.* Wanneer de school kinderen van verschillende geloofsbelijdenis bevat, geeft de gewone onderwijzer het godsdienstig onderrigt volgens de geloofsbelijdenis, tot hetwelk het grootste gedeelte zijner leerlingen en hij zelf behoort, en wat het godsdienstig onderwijs aangaat van de overige kinderen, wendt men zich tot eenen Leeraar van hunne bijzondere godsdienstige gezindheid, die, op zekere uren, aan de minderheid, maar altijd in de school, naar goedvinden het bepaalde onderwijs geeft. Wat het beginsel betreft, komt ons dit leerstelsel zeer aannemelijk voor. Wij keuren dezen tusschen Kerk en School daargestelden band goed. Zoo deze band ontbrak, zouden wij vreezen, dat de overeenkomst tusschen de beoefening van den geest en die der zedekunde en godsdienst *(l'harmonie de la culture de l'esprit et de la culture morale et religieuse)* verbroken werd of op losse gronden rustte, en dat de Schoolmeester, geen zedelijk en godsdienstig Onderwijs te geven hebbende, hetzelve geheel uit het oog verloor, en dat, in weerwil van het voorschrift van Art. 22, de godsdienst op deze wijze geheel van de scholen verbannen zijnde, de beschaving van den geest, welke, om waar en sterk te zijn, één moet wezen, veel nadeel ondervond van te ver getrokken onderscheid maken Behalve het zedelijk en godsdienstig onderwijs op de scholen, moet voorzeker ook de Kerk het hare hebben, met die beoefeningen, welke er betrekking op hebben en onder het uitsluitend toezigt harer dienaren. Maar dit onderwijs moet zijne voorbereiding hebben in een op de scholen gegeven zedekundig en godsdienstig Onderwijs veel oppervlakkiger, *maar dan toch altijd Christelijk*, en hetwelk, bijgevolg, bij behoorlijke grenzen, *de hoofdzaken van het Christendom* moet bevatten; te weten: de meest algemeene en onmisbaarste gebruiken van de godsdienst, voornamelijk de zedekunde en de *grondslagen van deze zedekunde*, dat is te zeggen, *de waarheden, waarop het Christendom rust.* Dusdanig zijn de beginselen van de Pruissische wet, en *in de praktijk hebben deze beginselen de beste vruchten gedragen.*"

„Wij gelooven niet (zoo vervolgt nu de Bisschop), dat het mogelijk is, grondwettig juister te redeneren (dan de heer COUSIN hier doet), wanneer men het beginsel gesteld heeft dat het *doel* van het lager onderwijs is, *het volk godsdienstig en zedelijk te maken*, en wanneer dan het christendom de godsdienst is van dat volk. Wat verstandig mensch, tot welke partij of godsdienst hij behoore, zal er een woord bij of af willen doen?

---

(1) Zie o. a. GEFKEN, *Christelijke volksopvoeding*, enz — GROEN VAN PRINSTERER, t. a. p. — *Het verlangen naar afzonderlijke scholen gebillijkt*, 's Gravenhage, van Langenhuijsen. — (Mgr.) VAN BOMMEL, *Exposé des vrais principes sur l'Instruction publique*, en DIENS *Kort begrip van de ware beginselen*, enz. 's Grav. 1841.

(2) Indien de godsdienst, waarvan op de scholen gesproken wordt, noch de Katholijke, noch de Protestantsche Godsdienst is, dan prent men den kinderen eene andere Godsdienst in, dan door hunne ouders beleden wordt.

---

(1) In de aanhalingen uit het werk van den heer COUSIN volg ik de vertaling van den heer ELIX, Amsterdam 1840.

(2) Men zie het allezins belangrijk Geschriftje: *Het verlangen naar Afzonderlijke Scholen gebillijkt*, waar men dit verband nader kan leeren kennen, en tevens, hoe de beroemde DR. WEISS daarover oordeelt.

„„En eventwel, heeft men zóó geredeneerd in Nederland?

„„In Holland, zegt de heer COUSIN, is de wetgever van gansch andere gedachten geweest; de wetgever van 1806 heeft bepaald, dat geen ten minste dogmatisch godsdienstig onderwijs op de scholen zoude gegeven worden.

.... „„Doch vraagt de heer COUSIN „waarin kan dan op de scholen het onderwijs bestaan, hetwelk volgens art. 22 tot de maatschappelijke en CHRISTELIJKE deugden voorbereiden moet? Is het een onderwijs van Christelijke zedekunde, *afgeirokken en wijsgeerig*? Maar dit moet dan zeer onbeduidend en oppervlakkig zijn.

„„Voorzeker is deze kritiek niet te streng; de lezer zal intusschen begrijpen, waarom de heer Cousin elders zegt: „Ik hel tot het Pruissisch stelsel over," en wie onzer zou niet „even, als hij, daartoe overhellen?

„Ware de wet van 1806 (Wij vestigen de bijzondere aandacht op de volgende woorden, zoo geheel van toepassing op het ontwerp door den minister de Kempenaer voorgedragen) loijaal geweest, hadde zij volgens *den geest van haren tijd* (dat was de geest der groote Fransche Republiek *die met de onthoofding van Lodewijk XVI eerst vreesselijk zijne slagtoffers begon aan te grijpen)* de Godsdienst vlak weg van de scholen gebannen, dan zou men geweten hebben, waaraan zich te houden; de ouders hadden dan slechts behoeven te overwegen, of een zoodanig onderwijs hun kon passen; en het Land had bij ondervinding kunnen leeren, of het, in Nederland zoowel als in Frankrijk, niet veeleer geschikt was, *om een nieuwsoortige barbaarschheid in te voeren ( ).*

„„Maar wanneer onder eene gemengde bevolking, welke in twee groote gedeelten gesplitst is, het eene gedurende twee honderd jaren het andere overheerd heeft, wanneer daar dat eerste gedeelte, het bestuur in handen houdende, aan het laatste zegt: *Geen onderdrukking meer! verdraagzaamheid! Laten we elkander verstaan! Wij gaan gemeenschappelijke scholen oprigten, en andere zullen er niet zijn; het onderwijs, dat daar zal gegeven worden, zal uwe en onze kinderen brauf en godsdienstig maken; dat is het doel onzer scholen; nogtans zal er geen stellig godsdienstig onderwijs worden gegeven, dit verzenden wij naar de kerk: duldt slechts, dat de onderwijzers, die zich van den morgen tot den avond beijveren zullen om, in de school, uwe kinderen even zoo godsdienstig te maken als de onze, bijna uitsluitend uit onze gelederen genomen worden:"* welk verstandig mensch zal niet aanstonds verklaren: Gij verwisselt het geweld met eene veel gevaarlijker list; Gij vervolgt niet meer, maar Gij brengt den geest der jeugd onder 't juk; uwe verdraagzaamheid is zucht naar uitbreiding. Of wel, wie zal niet met den heer COUSIN, vragen: Wat wilt gij op de school met uw *Godsdienstig* onderwijs, daar Gij de *Godsdienst* er uit sluit? Het DOEL der opvoeding, die Gij aan de kinderen wilt geven, is dat, hen te voeden met *abstracties van philosophische zedekunde en Godsdienst?* Zullen zij noch Katholijk, noch Protestantsch zijn? Wat dan? ten gevolge van het schoolonderwijs *onverschillig?"*

„Ja, *onverschillig*, dat is het woord, Mijnheer, onverschillig jegens de leerstellingen der Godsdienst zal de jeugd meer en meer worden, naarmate de scholen volkomener volgens uwe plannen zullen ingerigt zijn. Onverschilligheid, die kanker onzer dagen, die gevaarlijkste wonde onzer hedendaagsche maatschappij, onverschilligheid, die gevoelloosheid, versterving baart, dat moet het gevolg zijn van een volksonderwijs, waaruit de christelijke godsdienst gebannen is. Want geloof niet, Mijnheer, dat woorden de plaats der zaken kunnen aanvullen. Evenmin als Gij, in de letterkunde, dichterlijkheid zoudt toeschrijven aan een stuk, dat vol van groote woorden, mrar ijdel van gedachten is, dat schittert van kleuren, maar geene beelden penseelt, dat sentimentaliteit in de plaats van gevoel stelt; evenmin kunnen wij godsdienstigheid erkennen in scholen, welker onderwijs, hoe opgevuld ook met de heilige namen van God en Jezus, evenwel de ziel van de godsdienst, de christelijke zedeleer mist. En gelijk Gij eenen jongeling beklagen zoudt, wien men, om zijnen geest te openen en vatbaar te maken voor de groote lessen der dichtkunde, het hoofd met al dien bombast opvulde, zoo beklagen wij ook de kinderen, wien men, naar men zegt, om ze braaf en godsdienstig te maken, het oor verzadigt met klanken, aan welke helaas! de levende kracht ontbreekt om in de ziel te grijpen. Gij moet het wel ondervonden hebben, Hoogleeraar, hoe vaak iemand, die een bedorven smaak heeft, van eenvoudige, maar juist daarom zuivere en gezonde hersenvruchten, afkeerig is, en hoe moeijelijk dat gebrek zich laat genezen; maar bedenk dan eens, welke nadeelige gevolgen dat algemeene, onbepaalde, flaauwe, waterige onderwijs in de godsdienst voor den godsdienstigen smaak der kinderen moet hebben! Zij moeten den lust naar betere spijzen verliezen, en kunnen een genriger, krachtiger voedsel, een stelliger onderwijs, niet meer verduwen"..........

Zulke bedenkingen, die thans het *à propos* nog niet verloren hebben, hetwelk zij ten jare 1841 hadden en om wier bondige uiteenzetting door den Hooggeleerden Schrijver onze lezers ons de uitgebreidheid der aanhaling ten goede zullen houden, — zulke bedenkingen, met opzet of uit gebrek aan kennis over het hoofd gezien, ***worden tegen het bestaande onderwijs ingebragt en zal men uit den weg moeten gaan ruimen.......***

Ook van eene andere zijde worden grieven opgegeven — maar voor ditmaal genoeg, in een ander artikel vervolgen wij het pleit.

---

(1) Woorden van den heer COUSIN *(lang vóór de jongste revolutie en opstanden.*

Het Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres.

Vierde brief van iemant in Gent, aan iemant in Amsterdam.

Mijn waarde vriend,

De vierde zitting, 29 Aug., heeft prof. Craeco aangevangen met de mededeeling van een fragment uit zijne nieuwe vertaling in rijmeloze vaerzen van Homerus' Ilias. Prof. van der Hoeven, die door den eerwaarden dichtrentolk in de gelegenheid was gesteld geweest de vertaling met het oorspronkelijk, gedurende de voorlezing, te vergelijken, getuigde, dat, zijns erachtens, niet alleen de geest van den Griekschen zanger juist was gevat, maar dat zelfs de vaerzen in hunne onderdeelen met de meeste trouw het oorspronkelijk te-rug-gaven.

Daarop beklom de Hr. Ter Haar het spreekgestoelte, om in krachtige bewoordingen te protesteeren tegen de strekking eener ingekomen verhandeling van onzen landgenoot Buddingh, die Maerlant, als van Zuid-Holland geboortig (!), aan de Vlamingen betwistte.

Later deed de verdienstelijke heer Rens en Dr. Snellaert mededeeling van de stukken ingezonden door de heeren de Deyn van Ninove en van Halmael van Leeuwarden. Ook handelde de heer Ondereet (tooneel-speler) in een welgeschreven vertoog van de oorzaken der verachtering van het Vlaamsche Tooneel, van het gemis van prikkel en waarborg — bij gebreke van *droit d'auteur*; van de enorme subsidie des Franschen Schouwburgs bij de verwaarlozing van het Nationaal Tooneel. *Tout comme chez nous.* Echter vond de schouwburg daar steun in de vruchtbare pogingen der werkende dilettanten.

Eene belangrijke redevoering van den Hr. Zetternam, uit Andwerpen ging dezen mededeelingen vooraf. De zaakrijkheid van deze noodigt mij uit u naar het officiëel verslag te verwijzen, dat in dit oogenblik onder de pers is, en waar al de voorgelezen stukken in zullen worden opgenomen. De heer Zetternam beziet de zaken niet van de helderste zijde, en kleedde zijne denkbeelden in geene fluweelen formen. De spreker mocht niet alom van eenzijdigheid worden vrijgesproken: hij beweerde onder anderen, dat eerst in de laatste tijden taal en literatuur ten beste van het volk werden beoefend, en dat het te wenschen was, dat zij eenmaal de volks-uitdrukking mochten zijn; dat tot heden een ijdel zelfbehagen grootendeels oorzaak was geweest, dat letterkundigen zich de belangen der taal hadden aangetrokken. Popularizeering van ALLE denkbeelden is een lievelingsbeginsel van den heer Zetternam. »Het venijn der vrije Pers," zeide hij: »kwetst wel — maar doodt niet." De spreker vergat, dat de slachtoffers der Fransche Februari- en Junirevolutie dáár zijn, om zijn woord te logenstraffen.

In deze zelfde zitting werd door den grijzen maar wakkeren prof. Kesteloot (die dus niet overleden is, zoo als de heer Da Costa in zijn uitgave van den *Ondergang* beweert) het advies van het Kongres ingeroepen, wegends de plaats, waar gevoegelijkst het belangrijk archief van het opgeheven genootschap *Regat prudentia vires* kon worden gedeponeerd, hetwelk zich in zijne handen bevond.

De heer van Duyse solliciteerde ten voordeele van het archief der stad Gent, en des over-een komstig werd besloten. De heer Kesteloot verzocht het Bureau, als getuige der overdracht, zijne handteekeningen aan het daarvan opgemaakt stuk te verbinden. »Hij was de veteraan", zoo drukte de oude Vlaamsche letterheld zich uit, die, bij het verlaten van de dienst, zijne wapens en vaandel, aan het hoofdquartier kwam uitleveren."

De heer Alberdingk Thijm was de laatste der aanwezige leden, die vóór de sluiting van het Kongres het woord voerde, in een dichterlijk vaarwel, den Zuid-Nederlandschen broeders met hartelijkheid toegeroepen.

De Voorzitter sloot hierop het Kongres met eene voor de vuist gesprokene rede, waarvan wij slechts het volgende kunnen mededeelen. Bij het nederleggen der hem opgedragen waardigheid bracht hij nogmaals zijnen dank toe aan de vergaderde Leden voor de hem bewezene eer en het in hem gestelde vertrouwen, gelijk hij dien tevens aan de vice-Præzidenten en Sekretarissen betuigde voor hunne verleende hulp en medewerking. Maar optredende als de tolk van allen, die uit naburige steden of meer verwijderde oorden tot dit Kongres waren samengekomen, meende hij zich van een duren plicht te kwijten door de betuiging der warmste erkentelijkheid aan de uitvoerende kommissie, van welke de noodiging tot deze plechtige vereeniging was uitgegaan, en bijzonder aan haren waardigen Voorzitter, Dr. Snellaert, die het Kongres met eene zoo treffende als belangrijke redevoering had geopend. Zijne uitstekende verdiensten omtrent de Vlaamsche Letterkunde waren zeer onlangs ook door koning Leopold erkend, die daardoor niet slechts Dr. Snellaert en de Vlaamsche Letterkunde, maar te gelijk zich-zelven en zijne ridderorde had vereerd.

De spreker stipte vervolgends de voornaamste verrichtingen en besluiten van het Kongres kortelijk aan, en deed vooral uitkomen, hoe het hoofddoel dezer plechtige zamenkomst, eene naauwere vereeniging van de voorstanders en beoefenaars der Nederlandsche Letterkunde, volkomen was bereikt. Hij verheugde zich bij het eindigen van het Kongres te kunnen betuigen, dat men van de wijze bepalingen niet was afgeweken om den tegenwoordigen toestand der beide afdeelingen van Nederland, zoowel als ieders godsdienstige en staatkundige begrippen, te eerbiedigen. Mocht al een enkelen maal een wanklank zijn gehoord, deze had zich opgelost in de schoonste harmonie. Hij, de Voorzitter, zou allerminst aan het slot der samenkomst de genoemde bepalingen willen overtreden. Eene gedachte nochtans, die zich dezer dagen telkens aan hem had opgedrongen, kon hij niet in zijnen boezem besluiten. Er was — zoo althands kwam het hem voor — er was een *volkséénheid* en een *Staatséénheid*. De laatste was het werk der menschen, eerste was het werk van God. De Groote Mogendhede die in 1815 het rijk der Vereenigde Nederlanden hadd gesticht, hadden dat zelfde rijk weinige jaren later g sloopt en in twee Staten gesplitst. Maar de Groote M gendheden waren onvermogend om broedervolken te sch den, die uit éénen stam gesproten, en door éene t verbonden zijn. *(Hier werd de spreker door langdur toejuichingen in zijne rede gestoord).*

Het Nederlandsch Letterkundig Kongres had dan o een staatkundig belang, eene staatkundige beteekenis. wel verre dat de Regeeringen van wederzijde zich da over eenigzins behoefden te verontrusten, mocht het h veeleer een welkom, een bemoedigend verschijnsel zij Het was voor den eersten maal na de scheiding van Noor en Zuid-Nederland, dat de bewoners der beide rijken zulk eene plechtige vereeniging van alle kanten waren s mengevloeid. En ziet! zonder elkander iets te benijd of te verwijten, zonder eenige afgunst of miskenning zonder den minsten zweem van naijver of wrevel, hadd zij elkander broederlijk de hand gereikt en getoond d éénen zin en geest bezield te zijn.

»En zal nu," in zulke bewoordingen nagenoeg eindig de Voorzitter zijne toespraak — »en zal nu het eerste N derlandsch Letterkundig Kongres ook het laatste zijn Neen, Mijne Heeren! dit denkbeeld werp ik verre v mij. Ik laat mij de hoop niet ontrukken, dat het e nieuw tijdvak zal openen van naauwere aanéénsluitin van vereenigde krachtsontwikkeling, van verhoogden bl voor onze taal- en letterkunde. Of ik *u* nog éénmaal den aardschen levensweg zal mogen ontmoeten, of gij m daar weder zult aantreffen, dat is Hem alleen beken in wiens hand onze adem is en bij wien al onze pad zijn. Maar, ofschoon ik daartoe last noch roeping he — steunende op de medewerking mijner hooggeachte la genooten, die met mij deze zamenkomst hebben bijg woond, en in het vast vertrouwen, dat, zoo wij verh len wat wij hier gezien, gehoord en ondervonden he ben, onze stem weerklank vinden zal in geheel Noord-Ned land, — in dat vertrouwen noodig ik u, Broeders van h Zuiden! om u in een volgend jaar in de hoofdstad v ons Rijk, binnen Amstels muren te verzamelen, daar het feest te vernieuwen der verbroedering van h Noorden en Zuiden door ééne en dezelfde zucht voor handhaving en den bloei der Nederlandsche Letterkunde

De heer van Duyse, die het Kongres, ter eerster verg dering, met een schoon dichtstuk geopend had, was h ook thands, die den Præzident beandwoordde en b dankte. »Wel was hij waard geweest het feest der bro derschap, dit ander Vredes-kongres, te leiden en te b zielen," zeide de dichter, »wel was *hij* het waard g weest, die *gebeden* had voor den doorluchtigen balling wien drie kroonen op eenmaal van het hoofd dreigden vallen, die gebeden had voor den Soevereın, van wi hij zich toch geen onderdaan noemde."

Daar hebt gij nu een ruwe schets van het Kongres zijne vier vergaderingen. De rezultaten, die het hebb zal, zijn echter nog niet eens af te meten naar de innigh der broederbanden, die op het Kongres zijn aangeknoop noch naar het succes van het werk der benoemde Ko missiën. Die groote rezultaten zijn alleen te voorspellen, voorzien, door hem, die getuige is geweest van al indrukken, door de Hollanders in Vlaanderen ontvange van den indruk door de Hollanders in Vlaanderen g geven.

Onbekrompenheid van inzichten, loyauteit van gemoe hartelijke verkleefdheid aan hunne zaak, warme geneg heid ten opzichte van Holland, dat bewijzen moet zaak te begrijpen — ziedaar de charaktertrekken van voornaamste mannen der Vlaamsche Beweging; en v daar dan nog bij een grooten afkeer van het Fransc revolutionaire element, die zich onder anderen uitsp in de daverende toejuichingen, waarmede een schoon dic stuk van den heer Ter Haar op de dood van den aar bisschop van Parijs werd begroet, en een ander Tollens, door den heer van der Hoeven voorgelezen, een gastvrij banket, dat den leden van het Kongres d de Vlaamsche broeders werd aangeboden.

Neem, waarde vriend, dit geringe voor lief; eerl zal u het boekdeel, inhoudende een volledig versl wel onder het oog komen.

t. t.
1 Sept. 1849. P. F.

De Commissie tot ondersteuning van *Behoeftige C lera Lijders* en hunne *nagelatene Betrekkingen* te A terdam, brengt bij deze ter kennisse der Belanghebbend dat er eene Inschrijving zal worden gehouden van Personen, waarbij de ziekte-gevallen zich sedert den 5 Junij 1849 hebben geopenbaard, en welke vermeenen bovengemelde ondersteuning aanspraak te kunnen mak met uitzondering van de bedeelde leden der verschille Israëlitische Gemeenten te dezer Stede, waarvan de ziek gevallen reeds bij de Armbesturen dezer Gemeenten b kend zijn; en door deze aan de Commissie boven v meld zullen worden opgegeven.

Tot die Inschrijving zal de gelegenheid worden op gesteld in het Huiszittenhuis, des Maandags, *Dingsda*